

Využívání tradic při vlastenecké a internacionální výchově příslušníků armády

V letošním roce i v budoucích letech si budeme připomínat významná výročí, která představují pokrokové mezníky ve vývoji komunistické strany, našich národů i států socialistického společenství. V těchto dobách byly také položeny základy novodobých revolučních a bojových tradic KSČ, české a slovenské dělnické třídy i našeho lidu. Tyto tradice navazují na naši slavnou minulost, inspirují k naplňování jejího odkazu, motivují ke svědomité a obětavé činnosti při budování socialismu, při upevňování obrany socialistické vlasti a celého socialistického společenství i k boji za trvalý a světový mír.

Pokrokové tradice plní významnou úlohu při výchově třídně uvědomělého, ideově a politicky pevného, morálně a psychologicky připraveného obránce socialistické vlasti, přesvědčeného internacionalistu, připraveného plnit své vojenské povinnosti i překonávat těžkosti vojenské služby.

Co jsou to tradice, jaká je jejich třídně politická podstata? Jaká je jejich poznávací hodnota? Jaký je význam tradic v komunistické výchově příslušníků armády? Chci se v článku zabývat těmito problémy.

Vznik a třídně politická podstata tradic

Tradice jsou složitou specifickou formou společenského vědomí, odrážejícího společenskou bytí. Obsahují historické zkušenosti ze sociálního, národního a duchovního života společnosti. Jsou souhrnem ustálených poznatků, zvyklostí, obyčejů, které zachovávají pokolení, názorů a myšlenek, které přecházejí z generace na generaci. Vyjadřují teoretickou reflexi minulého kolektivního chování určité spo-

lečenské skupiny ve zcela konkrétně historické situaci.

Sociálně ekonomické a gnoseologické podmínky při vzniku tradic jsou shodné s podmínkami kterékoli jiné formy společenského vědomí. Sociálně ekonomický základ tradic je rozhodující nejen při jejich vzniku a existenci, ale také pro jejich rozvoj a fungování. V tradicích se plně odrážejí společenské vztahy, které

dostávají svůj význam ve vědomí lidí i jejich jednání. Jsou spojeny zpravidla se všemi formami vědomí, které jimi bezprostředně i zprostředkovaně prostupují (politika, právo, morálka, filozofie, umění, náboženství, psychologie apod.). Jako zkoncentrované vědomí působí podobně jako umění nejen na racionální, ale i citovou a volní stránku lidského jednání.

Tradice však neodrážejí historii celou, ale jsou syntézou významných dějů, činů i souhrnem ustálených zvyklostí a obyčejů obsažených v individuálním i kolektivním chování lidí v historicky významných situacích. Jsou ve svém postavení ve společenském vědomí součástí nadstavby společnosti, základnou určeny a zpětně na ni působí. Přitom z celé řady specifických rysů tradic, jejich stránek a forem je patrné, že nejsou výrazem jednoho typu základny a nadstavby. Různé legendy, zakončené v národních eposech, folklóru, stejně jako tisícileté tradice sociálního a národního zápasu, ideově, emocionálně, mravně a esteticky existují v podvědomí lidí a posilují jejich třídní, sociální a národní uvědomění.

Základním znakem tradic je jejich třídnost. Ta je dána tím, že tradice odrážejí třídní vztahy, mají třídní obsah a své trvalé nositele — jednotlivce, třídy, národy a státy. Ti je materializují v prostředcích práce, v ekonomických, politických a mravních vztazích, ve zvycích, obyčejích, postojích, a to postojích nejen při velkých společenských změnách, krizích, konfliktech a válkách, ale také v každodenní činnosti při splnění pracovních úkolů a naplňování celospolečenských zájmů.

Třídního charakteru nabývaly tradice se vznikem tříd, kdy se staly arénou i zbraní třídního boje. Proto jsou ve své syntéze spojené nejen s logickým stupněm poznání, s převážnou většinou forem společenského vědomí, ale i s ideologií a společenskou psychikou třídy. Tradice nejsou ideologicky neutrální. Právě v této oblasti vznikají nejsložitější problémy při výběru tradic, interpretaci jejich obsahu a společenském využívání.

Na interpretaci naší národní historie, např. na husitském revolučním hnutí, na selsko-plebejských bouřích, na národní a demokratické revoluci v roce 1918 bychom mohli dokázat, jak vykořisťovatelské třídy, které se hlásily k národním tradicím, falzifikovaly skutečný obsah a cíle hnutí. Této falzifikace dosahovaly tím, že vyzvedávaly jen národní a demokratické principy těchto hnutí, zastíraly sociálně třídní obsah tradic a jednostranně je interpretovaly.

Politické představitelé první republiky např. vytvářeli iluze o lidovosti, demokracii, pokrokovosti a nadtřídnosti státu a armády různými hesly (co Čech to bratr, co Čech to Slovan, co Čech to člověk), metafyzicky a netřídně hodnotili významné osobnosti národních dějin (Jana Husa, Jana Žižku, Petra Chelčického i celá hnutí, např. Českých bratrů). Pro ovlivnění národní psychiky se různým způsobem pokoušeli o formování zvláštností české a slovenské národní povahy s její holubičí povahou, v různých koncepcích rozpracovávali teorie malého národa ve Střední Evropě, který se pohybuje ve sférahách mocenského vlivu, teorie poslání armády malého národa, jeho strategie a taktiky v politice, teorie světovosti apod. Z těchto principů odvozovali i vojenské postuláty služby vlasti, povinnosti, hrdinství, statečnosti a obětavosti.

Nacionalismus byl vhodným prostředkem k zastření třídních a protinárodních zájmů. Abstraktní, metafyzické pojetí člověka, vytrženého ze sociálně politických vztahů, se projevilo i v proklamovaných abstraktních mravních principech, v přístupu k tradicím k výchově obránců vlasti. Tyto proklamace neoslabovaly hrot armády jako třídně mocenské instituce buržoazního státu.

Z těchto souvislostí vyplývá, že tradice obsahují relativně stále a často i všelidské prvky. Jednotlivé tradice, které si udržují starou formu, mění svůj obsah a tak mohou sloužit různým typům společnosti. Všelidský prvek v tradicích je oním aspektem, jehož nositelem se stávají historicky nejpokrokovější třídy společnosti. Na druhé straně na něm parazitují představitelé reakčních tříd, kteří zpravidla jednostranným, ahistorickým, objektivistickým nebo nacionalistickým přístupem zastírají a falzifikují třídní obsah hnutí, odráženého tradicemi.

Všelidské a třídní neexistuje v žádné třídní společnosti izolovaně a vedle sebe. Všelidské existuje v třídní společnosti jen v třídním, nikoli mimo ně. Pokrokové třídy jsou nositelkou více či méně vyzrálých prvků a stránek všelidského, které dále rozvíjejí.

O třídní interpretaci tradic vykořisťovatelskými třídami plně platí to, co vyslovil K. Marx o buržoazní politické ekonomii po restauraci buržoazní moci. „Ve Francii a Anglii dobyla politická moc buržoazie. Od té doby nabýval třídní boj, prakticky i teoreticky stále výraznějších hrozeb, čímž se stávalo umíráčkem buržoazní ekonomii. Teď už nešlo o to, zda ta, či ona poučka je správná, nýbrž

o to, zda je kapitálu užitečná nebo škodlivá, pohodlná či nepohodlná, zda je protipolicejní či ne. Na místo nezištného zkoumání nastoupilo placené hašteření, na místo nezaujatého vědeckého bádání zaujatá podlízavá apologetika". (Marx, K.: Kapitál I, Praha 1953, s. 23—24.)

Každá oblast složitě diferencované lidské činnosti i vztahů má své tradice. Existují tradice rodinné, lidové, profesijní, národní, revoluční, bojové, ale i tradice literární, jazykové, filozofické, historiografické, náboženské, apod. Tradice v umění mají např. své konkrétní projevy v obsahu a ve formě, tj. na jedné straně ve strukturaci sdělení a na straně druhé ve skladbě, stylistice a rytmu. Specifickými znaky se vyznačují také tradice, které odrážejí jiné oblasti života společnosti.

Nejvýznamnější jsou však revoluční tradice z bojů pokrokových tříd, národů a států za sociální a národní osvobození, za společenský pokrok. Tedy tradice, které mají vliv na dynamiku společenského vývoje, které upevňují třídní přesvědčení národů o tom, že se zúčastňují velkého historického díla osvobození společnosti od všech forem útlaču — budování socialistické a komunistické společnosti. Jen socialistická společnost vytváří ve spolupráci se socialistickými zeměmi a mírumilovnými silami celého světa předpoklady pro klidný, bohatý a mírový život všech národů bez válek a sociálních ořesů.

V pokrokových tradicích je uchován

smysl pro nové, pokrokové, racionální ve společnosti i pro sociálně psychologickou, emotivní a mravní duši jednotlivce, sociální skupiny, třídy, národa a státu. Proto tradice působí jako usměrňující, motivující a regulující síla.

Naše socialistická přítomnost vytváří vhodné a objektivní i subjektivní podmínky pro výchovu mladé generace v armádě v duchu pokrokových revolučních i bojových tradic. Nedávná i blízká jubilea: IX. sjezdu KSČ, SNP, výročí bojů o Duklu i Jasla, Února 1949, výročí založení KSČ, vzniku Varšavské smlouvy apod. umožňují upevňovat hrdost nad revolučními a bojovými tradicemi národně osvobozeného a protifašistického boje, nad tradicemi revolučních zápasů našeho lidu za sociální pokrok, mír a národní nezávislost.

Máme oprávněné důvody k hrdosti nad výsledky velké obětavé a tvořivé práce našeho lidu, které jsou významným zdrojem socialistického vlastenectví a proletářského internacionálního. Vědomí o nenávratnosti starých vykořisťovatelských poměrů po vítězné národně demokratické revoluci a Únoru 1948, které znamenaly oddělení porážek z roku 1920 a 1939, definitivní rozhodnutí o naší zahraniční orientaci vstup naší republiky do nové — socialistické fáze svého vývoje po IX. sjezdu KSČ, vytvoření nového, kvalitativně vyššího stupně zabezpečení obrany naší republiky a zemí socialistického společenství, patří k historickým mezníkům našeho vývoje.

Tradice a poznání

Tradice jsou specifickým projevem a souhrnem společenského poznání, které prakticky působí na vztahy lidí a vystupuje současně i jako obraz těchto vztahů. Jako zvláštní forma poznání jsou výrazem historií zobecněného materiálu, který má konkrétně historickou hodnotu. Jsou teoretickou reflexí — poznání významných historických činů, verifikovaných historickou praxí. Jejich význam přesahuje rámec konkrétně historické epochy, stávají se stimulem praktické činnosti i v jiných historických podmínkách.

Prvním rozměrem tradic je minulost. Jsou to činy, které patří historii, minulosti, jsou vně naší skutečnosti. Žádná historická epocha však nevytváří svou kulturu jen z prostředků a poznatků, dobytých vlastními silami. Pokrok je možný mimo jiné také proto, že budujeme současnost na zkušenostech minulosti — také na

tradici. Jen stěží bychom našli některou oblast života společnosti, která by nebyla nerozlučně spjatá s minulostí. Každý čin, který má dějinnou úlohu, je tak či onak historickým činem. Úspěchy, kterých dosáhl současný svět při ovládnutí přírody, dobývání vesmíru, v rozvoji vědeckotechnické revoluce, při hluboké přestavbě a výstavbě nové socialistické společnosti, nevyplyvají z půdy přítomnosti, ale tkví již v podstatě v minulosti, jsou výsledkem a revolučním odkazem všech předchozích generací, spjatých se společenským pokrokem. Minulost ale nevstupuje do přítomnosti celá.

Tradice, která se vine vším, co je pomíjivé, uchovává a přináší vše živé, životaschopné. Podobá se štafetu: je předáváním dědictví, které vytvořily předchozí generace. Tradice je pochodní, k níž všechny sociální vrstvy přidávají vše, co

jim v životě pomohlo, co vydobyly v boji s přírodou a s regresivními společenskými silami.

Společnost, sociální třídy a vrstvy jednají určitým způsobem nejen proto, že jsou k tomu vedeny sociálně ekonomickými, politickými a jinými okolnostmi, rozumem, vědou, ale také proto, že již dříve její příslušníci v podobných situacích tak jednali. Historické zkušenosti a vzpomínky na toto jednání vedou k opakování činů, které byly prověřeny a posvěceny minulostí. Proto také působí v současnosti jako vzory pro postoje a jednání v jednotlivých oborech a oblastech sociálního života. Obecnost, posloupnost, opakovatelnost a dědičnost tohoto duchovního materiálu je obsahem tradic, které jsou ožiovány v určitých formách a sociálně politických situacích.

Každá historická epocha tradice projevuje, očišťuje, obohacuje a používá jich ke stavbě budoucnosti. Proto jsou tradice důležitým činitelem systémostvorným, působí k zachování kontinuity v jednotlivých oblastech sociálního života. Svou společenskou funkci plní i proto, že mají významnou poznávací hodnotu.

Revoluční odkaz SNP, bojů o Duklu, Jasla, Květnového povstání českého lidu tvoří neoddelitelnou součást revolučních tradic obou našich národů, které je třeba dále rozvíjet a učinit je živou součástí myšlení a citění našich občanů.

V národně osvobozené protifašistickém boji se dotvářela a probíjela idea třídní nového státu, v němž budou žít Češi a Slováci jako rovnoprávné národy na zásadách vzájemné rovnosti, porozumění a spolupráce. V tomto boji se zrodila východiska federativního uspořádání republiky jako optimálního státoprávního řešení spojení Čechů a Slováků.

Tradice proletářského internacionalismu, vzniklé v protifašistickém boji, projevují se mimo jiné v rozhodujícím podílu

Sovětského svazu na vítězství na fašismem, v nezištné pomoci SSSR našemu lidu v boji za svobodu. Dostaly svůj výraz i v poválečné spolupráci se Sovětským svazem a ostatními státy socialistického společenství, která zabezpečuje naši státní a národní svrchovanost, je zárukou naší svobodné budoucnosti a vytváří předpoklady pro úspěšný politický, hospodářský a kulturní rozvoj.

Národně demokratická revoluce byla dovedena do konce především proto, že v čele české a slovenské dělnické třídy stála zkušená, v třídních zápasech zocelená Komunistická strana Československa, která se stala vedoucí silou budování nového společenského řádu. V této době došlo ke ztrátě pocitu národní nejistoty a obavy z budoucnosti, vzrostlo sebevědomí našeho lidu jako účastníka historického procesu.

To jsou pouze některé zkušenosti a poznatky, které vyplývají z významných výročí nejbližšího období, ke kterým se vracíme nejen proto, abychom připomenuli historická fakta a události. Jde nám o více — o pochopení logiky společenského vývoje, vnitřní spojitosti mezi revolučními tradicemi a naší socialistickou současností, o jejich význam pro dnešek. Chceme, aby se tradice staly pozitivním, motivačním, živě inspirujícím faktorem.

Ne náhodou XV. sjezd KSČ zdůraznil, že „předním úkolem ideologické práce zůstává soustavná výchova k socialistickému vlastenectví, k proletářskému a socialistickému internacionalismu. Jejím obsahem je pěstovat u našich lidí pocit oprávněné hrstivosti na výsledky, kterých jsme dosáhli, na velkolepé dílo vytvořené v epoše socialistické výstavby, na naši vlast, naši příslušnost k socialistickému společenství, náš podíl na růstu sil socialismu, pokroku a míru ve světě.“ (XV. sjezd KSČ, Svoboda, Praha 1977, s. 80—81.)

Význam tradic v komunistické výchově příslušníků armády

Výchova příslušníků armády v duchu revolučních a bojových tradic při plnění vlasteneckých a internacionálních povinností při obraně socialistické vlasti a celého socialistického společenství patří ke každodenním povinnostem velitelských i politických orgánů, stranických i svazáckých organizací.

Výchova v duchu tradic je formou psychické transformace ideologie prostřednictvím rodiny, sociálního prostředí,

působením společenských a politických institucí z generace na generaci živelně, nebo uvědoměle. V případě živelného přenášání tradic se zbavujeme možnosti cílevědomě působit na výběr a rozvíjení tradic a jednotlivců, sociální skupiny a třída navazuje živelně na takové tradice, které odpovídají jejich mentálnímu a sociálnímu postavení a zájmům.

Boj za společenský pokrok není jen kvantitativním obohacováním tradic, ale

je také aktem tvorby nového, dosud neexistujícího. Některé tradice mohou být také brzdou pokroku. Reakční tradice, ožívované dožívajícími antagonistickými třídami, které usilují o přežití, k nim patří. Stejně tak může překážet velká, světlá kulturní hodnota minulosti, afunkčně nehistoricky interpretovaná. Pokrok je možný mimo jiné proto, že tradice neožívují minulost v celém rozsahu. Vytvářejí také prostor pro nové, které je dialektickou negací starého. Nové vždy tradice ochuzuje, modifikuje jejich dílčí projevy, ale ponechává nejlepší, nejodolnější projevy; na druhé straně je ale také obohacuje.

Všechny tradice nepůsobí v každé době. Žižkovská tradice byla vždy živá v období ozbrojených bojů a válek za sociální spravedlnost. Je spjata také s formováním vlasteneckého povědomí příslušníků armády. Mezi tradicemi a současností existuje dialektický vztah. Tradice úzce souvisí s historií, jsou historickou pamětí lidstva. Využívání tradic je odevzdáváním hodnot minulosti přítomnosti a hodnot přítomnosti budoucnosti. Předávané hodnoty nejsou „surové“, ale kriticky zhodnocené, živé. Každá historická epocha tradice prověřuje, očisťuje, obohacuje a používá jich ke stavbě budoucnosti.

Politická a společenská krize u nás v šedesátých letech zanechala v tvárnosti tradic své stopy. Nebyly doceněny, a proto se staly arénou revizionistické a nacionalistické ekvilibristiky.

Pro předlednové období bylo charakteristické podcenění významu tradic a opomíjení jejich důležité funkce při výchově mladé generace. V polednovém období pravcové a antisocialistické síly pod heslem rehabilitace našich národních tradic spojily svou aktivitu k propagování tradic buržoazně demokratického státu, tj. humanitní demokracie a k boji proti ideálům a principům, obsaženým v nových tradicích socialistického státu. Zanedbané řešení společenských problémů umožnilo těmto silám zkreslovat skutečnou třídní rozdělenost světa, odmítnout agresivní charakter imperialismu, zaujmout stanovisko k izraelsko-arabskému konfliktu a německé otázce a zkoncentrováním pozornosti na vnitropolitické problémy, kritiku sektářství, deformací a chyb, postavit ducha revolučních ideálů socialismu a revolučních tradic do protikladu s tím, co zplodil Únor 1948.

V souvislosti s vývojem naší armády byla v krizovém období často nastolována otázka kontinuity či diskontinuity naší

armády s armádou první republiky. Takový pohled byl netřídní, přeceňoval národní princip a nerespektoval třídní protiklad armády buržoazního a socialistického státu. Naše armáda jako mocenský nástroj socialistického státu je budována na kvalitativně nových principech jako armáda osvobozených dělníků a rolníků, založená na bratrství mezi národy, vychovávaná v duchu proletářského internacionalismu. Proces výstavby armády nového typu začíná prakticky v průběhu druhé světové války, se vznikem národně demokratické revoluce a vrcholí po Únoru 1948, kdy se dotváří jako nástroj diktatury proletariátu.

Změny ve vývoji armády nenechávají nikoho na pochybách, že jde o kvalitativní změnu třídního poslání a funkce armády, třídní struktury velitelského sboru, o přerušení posloupnosti a že o kontinuitě s armádou první republiky nemůžeme prakticky hovořit.

Rodí se však nová kontinuita, která navazuje na vojenské tradice našich národů, a nový rozměr této kontinuity, daný nejen národními, ale také sociálními a proletářskými tradicemi ozbrojeného boje. Socialistická armáda svým národním a lidovým charakterem, posláním a funkcí, se stává skutečnou pokračovatelkou tradic husitského revolučního hnutí, selenských bouří, revolučních událostí v roce 1948, tradic našich rudoarmejců, španělských interbrigadistů, novodobé tradice domácího a zahraničního odboje za druhé světové války. V těchto oblastech existuje objektivní základ kontinuity, na kterou navazujeme při budování a formování národního a internacionálního profilu Československé lidové armády.

Marxistická ideologie nepodceňuje tradice. Uvědomuje si rozdíl mezi tradicí a tradicionalismem, který zdůvodňuje formu na úkor obsahu, konzervuje odumřelou minulost na úkor přítomných potřeb, vyvolává iluze o moci čistých ideálů, přistupuje nehistoricky k tradicím, redukuje společenské a třídní rozpory na rozpory vedlejší a favorizuje národní a mravní principy na úkor třídních. Tradice vyjadřuje v jistém smyslu vždy dějinný rámec. Vyzvedávají aktivní princip při vytváření nových tradic. Tvoří motivační zálohu pro jakoukoli společenskou činnost.

Střežit dědictví však vůbec ještě neznamená omezovat se na dědictví. (Lenin, V. I.: Jakého dědictví se zřikáme. Spisy, sv. 2, Praha 1952, s. 521.) Potřeba takového zamyšlení je dána významem tradic při formování socialistického vě-

domí našich pracujících a při rozvíjení socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu. Tradice totiž nejen přispívají k formování historického vědomí, ke kontinuitě sociálního a národního vývoje, ale plní také významnou politickou i mravní motivační funkci při plnění celospolečenských úkolů. Skutečné socialistické vlastenectví se opírá o pokrokové tradice našich národů. Prakticky se projevuje v revolučním boji za socialistické přeměny naší společnosti. Je spojeno s bojem proti všemu, co rozděluje a izoluje naše národy, co oslabuje spojení pokro-

kového úsilí české a slovenské dělnické třídy s dělnickou třídou a lidem SSSR a ostatních socialistických zemí, s revolučním dělnickým hnutím ve světě. Na tomto základě je socialistické vlastenectví organicky spjata s proletářským internacionálním cítěním a smýšlením. Socialistické internacionální společenství násobí mohutnost každého národa zvlášť. Není to jen teorie, ale praxí miliónů prověřená zkušenost.

Proto věnujeme zvláštní pozornost výkladu revolučních a bojových tradic našich národů i KSČ.